

УИЛЯМ САРОЯН ЖИВИТЕ И МЪРТВИТЕ

Превод от английски: Нели Константинова, 1971

chitanka.info

I

В три следобед бях дълбоко заспал, когато в стаята ми влезе, без да почука, Пит, писателят. Разбрах, че е той по енергичното отваряне на вратата и дори нямаше нужда да отварям очи, за да се уверя, защото подуших, че е човек, който има нужда от баня, а такъв сред познатите ми беше само Пит. Затова се помъчих да не се разсънвам. Знаех, че му се иска да си поговорим, а в този час на деня последното, с което бих желал да ме безпокоят, бяха приказките.

Заспиш ли в такъв час, когато всички освен безделниците следва да са будни, разбираш колко са безсмислени и думите, и действията и ти хрумва, че светът би станал далеч по-поносимо място за страданията, ако хората млъкнеха за малко и легнеха да поспят. Особено в три следобед, когато се смята, че сънят е безнравствен и е един от показателите за духовното разлагане на съвременния човек. Откриваш, че речта е една от свръхспециалните привилегии на смъртните. Откриваш, че неспособността на човека да спи е основната причина да се мотае по света и да върши куп глупости.

Бе топъл ден, слънчевата светлина падаше на лицето ми, преминаваше през затворените ми клепачи и достигаше неизмерими дълбини — миналия ми живот, мястото, където миналото се събира, осветявайки вътре това безкрайно пространство и аз се чувствах притихнал като камък и много истински. Опитайте някой път. Навярно нямате и понятие колко далеч сте от мястото, където сте сега, вътре в черепа и кожата си, но щом живеете и разбирате, все едно, че сте били навсякъде, видели сте всичко и току-що сте се върнали у дома; ето защо моят лозунг е следният: Светът има нужда да го научат как и кога да спи. Всеки може да стои буден, но е нужна много от спокойната източна мъдрост, за да отпуснеш морното си тяло под слънчевите лъчи и да се възвърнеш към началото на света.

Пит не е лошо момче и може да пише по свой начин простички изречения, които понякога изразяват точно това, което е искал да каже. Обикновено, ако не се смята миризмата, той е добра компания. Винаги

е като наелектризиран, но то е, защото непрекъснато се мъчи да каже нещо, с което ще оправи света и ще накара всички на другата сутрин да се събудят с чисти сърца и лица, набраздени от усмивки.

В дрямката си аз съм доста задълбочен мислител. Ето защо ме вбесяват хора, които не уважават светостта на молитвата и благочестивия домашен уют. Буден обаче, аз съм самото олицетворение на добро възпитание.

На масата имаше две бутилки евтина бира, отварачка, чаша и пакет Честърфийлд. Пит отвори едната бутилка, наля си в чашата, отпи, запали цигара, дръпна и на мен не ми оставаше нищо друго освен да седна в леглото и да се прозея, което бе и едничкото ми физическо усилие.

— Боже всемогъщи — почна Пит, — как можеш да спиш по това време? Не съзнаваш ли, че светът става все по-откачен? Бедните мрат като мухи. Изтощени от глад. Премръзнали до смърт. А ти се протягаш тук в тая тухлена бърлога и си живееш като на шега. Имаш ли нещо против да си пийна малко?

Казах му, че всичко мое е и негово, а той отвърна:

— Истински буржоа, самата доброта, но мен не можеш ме излъга. Този сорт благотворителност няма да спре настъплението на революцията. Мъчат се да ни купят с евтините си продукти и ниските наеми, но ние ще се надигнем и ще ги смажем.

Прозях се и отворих прозореца. Покрай пердето се процеди малко свеж въздух, вдъхнах дълбоко и пак се прозях. — Кого искате да смажете? — попитах.

— Не ставай смешен — каза Пит. — Тази тирания вече трябва да свърши. Карат ни насила да преглътнем фашизма, ама няма да го бъде.

— За кого говориш?

— За босовете, тия червиви с пари босове.

— Какви босове? Та ти нямаш и един работен ден от десет години насам.

— Тия гадове! Тия кръвопийци-капиталисти! Моргън, Мелън и всичките големи клечки.

— И те не са по-малко трогателни от вас — викам. Обзалагам се десет срещу едно, че срещнеш ли Моргън, ще го разбереш колко е близо до смъртта. Би дал два, че и три милиона, само за да е на твое място, пък нищо, че няма да стане писател. Би дал и последното си

петаче да е млад като тебе. Моргън е стар човек. Няма да го бъде дълго. Всеки миг ще пукне. А ти, освен ако не паднеш някъде и не си разбиеш главата о някой пожарен кран, имаш още поне четирийсет години.

— Това са приказки на буржоа — каза Пит. — Аз ти говоря за *двайсет и пет милиона гладни мъже, жени и деца в Америка.*

— Всеки огладнява — казах. — И богатият е гладен между две яденета.

— Не се прави на глупак — рече Пит. — Говоря за това да си гладен и да нямаш какво да ядеш.

Наля си нова чаша бира, разля пяна по жилетката си, изтри я и ми каза, че за бога, би искал да не съм фашист, а честен комунист, да работя за добра воля между хората по целия свят.

— Не съм фашист — викам аз. — Дори не зная какво значи тая дума.

— Какво значело! — възкликна Пит. (Много енергичен писател: пак си разля бира по жилетката и се развика) — Да не знаеш какво е фашизъм! Аз ще ти кажа какво е. Това значи намордник на печата. Край на свободата на словото. Край на свободното мислене.

— Е, какво, лошо ли е? — казах аз. — Човек винаги може да мине и без свобода на словото. И без това няма кой знае колко неща за казване. Животът няма да спре с края на свободната реч. С изключение на ораторите, всеки ще продължи да си живее както винаги. Почакай само и ще видиш. А ораторите хич няма да ни липсват.

— Празни приказки дрънкаш — рече Пит. — Да си запаля ли още една цигара?

— Изглеждаш възбуден — казах. — Какво имаш да ми кажеш?

— Между нас да си остане, изпратен съм от местната секция на Партията да получа от теб един долар.

— О, пък аз си помислих, че всъщност си толкоз развълнуван заради бедните.

— Аз наистина съм — рече Пит.

— И за какво им е този долар?

— Помощ, за да излезе следващият брой на „Млад работник“.

— „Млад работник“ ли? Виж ми окото! — казах аз. — По-скоро „Млад безделник“. Негодници, вие никога през живота си не сте работили, а на всичко отгоре дори не знаете и как да безделничите.

— Имам разказ в следващия брой — призна Пит.

— Ето къде била работата! — викам. — Дано не съберат парите за този вестник!

— Но това е най-хубавият ми разказ досега.

— И той не струва.

— Това е такъв разказ, че ще им разкъса прогнилите сърца — каза Пит.

— Пий още една бира — казах аз. — Отвори другата бутилка. Значи, така мислиш. Събрали сте се там двайсет-трийсет глупци, дето искат да минат за писатели, а никой от вас, да ви вземат дяволите, не знае нито как да почне, нито какво да каже. За твоите момчета комунизмът изглежда е училище за писане.

— В този разказ казвам много неща. И говоря открито.

— А какво казваш?

— Много неща. Само почакай да излезе. Казва се „Стига походи на гладните“.

— Ще почакам — любезно казах аз.

— Трябва да ми дадеш един долар — рече Пит. — За шест седмици не съм събрал и един долар, а ще искат да се отчетат.

— Ами ако изобщо не получиш един долар?

— Смятат ме за активист — каза Пит.

— Борец за комунизъм, а?

— Да.

— Вие, момчета, сте почнали *някаква* война — викам му. — Аз съм бил червив с пари. Аз съм бил човекът, от когото да вземете един долар. А защо не идете на Монтгомери стрийт? Като сте борци за комунизъм, защо не се опитате да вземете долар от Флайшейкър или Спрекълз?^[1]

— Те са наши врагове. И ни мразят до червата.

— А вие ги обичате, тъй ли?

— И ние ги мразим.

— Едно голямо щастливо семейство! Ето ти един долар — викам — и върви по дяволите! Като ти излезе разказът, донеси ми един брой. Може пък и да си неоткрит Достоевски. Само че миришеш много лошо, за да си велик. Кога пак смяташ да се окъпеш?

— Вдругиден — отвърна Пит. — Благодаря ти за долара. И не мисли, че ми харесва да ходя такъв — с мръсни дрехи, без пари, немит.

При комунизма навсякъде ще има бани с вана.

— При комунизма — казах — ще бъдеш съвсем същият, какъвто си сега, само дето ще си малко по-лош писател, защото няма да има за какво да разкъсваш прогнилите им сърца, а няма да има и прогнили сърца, за да ги разкъсваш. Спях си тъй хубаво, като нахлу при мене. И защо не разпращате циркуляри, ами се разкарвате сами?

— Не можем да си платим пощенските разноси — отвърна Пит.
— Може ли да си взема три-четири цигари?

— Взemi целия пакет.

Тръгна към вратата, после се извърна. Изглеждаше още повъзбуден.

— Искат да дойдеш на събранието довечера — рече той. — Поръчаха ми специално да те покана за довечера.

— Ще ме скъсате от смях — казах аз.

— Това няма да е от ония скучни събрания — рече Пит. — Ще бъде по-хубаво и от кино. Тази вечер имаме много остроумен оратор.

— Довечера смятам да играя покер. В играта на покер човек може да научи повече неща за съвременната икономика.

— Ще те чакам на събранието — каза Пит.

— Може и да се отбия — отвърнах. — Ако загубя на покер, сигурно ще намина. Ако пък спечеля, ще ми се иска да продължа играта и ще гледам да спечеля достатъчно, та да се измъкна от града.

— Всички искат да влезеш в Партията — каза Пит, — защото твърдят, че комунизмът се нуждаел и от хора с чувство за хумор.

— От членски внос се нуждае — казах аз.

— Добре де, би могъл да го направиш поне за приятеля си, нали?

— Винаги съм давал бакшиш на бръснаря, на ваксаджията и на келнера — казах аз. — Веднъж седмично давам и на вестникарчето половин долар за вестник. Това е моята лепта.

— Буржоазни приказки! До довечера!

— Ако загубя на покер — отговорих.

— Ще загубиш — каза Пит.

Затвори вратата и забърза през хола. Разтворих и трите прозореца на стаята и вдъхнах дълбоко. Слънцето все още блестеше, опънах се и отново задряхах.

[1] Известни тръстове за хранителни стоки. — Бел.ред. ↑

II

По-късно в стаята влезе баба. Гледаше мрачно наоколо и мърмореше под носа си. Вдигна една книга от масата, разгърна я, загледа се в странните знаци, после шумно я затвори, ядосана и нетърпелива, сякаш на света нямаше нищо по-жалко от една книга.

Разбрах, че ѝ се приказва, затуй се престорих на заспал.

Баба ми беше по-истинска дама от всички дами, които съм имал честта да срещна. И може би тя е най-истинската дама между всички познати от седемдесети набор, но винаги съм твърдял, че всяко нещо си има време и място. В тази смахната страна открай време има детски състезания, но никога не съм чувал за състезания между баби. А моята баба би спечелила сребърната купа, златната или синя лента на всяко бабешко състезание. Много я обичах, но ми се спеше. Не можеше да чете и да пише, но какво от това? Знаеше за живота повече, отколкото Джон Дюи и Джордж Сантаяна^[1], взети заедно, а това не е малко. Попитах ли я колко е две по две, цялата ще кипне от яд и ще ти каже да не я дразниш с детинските си въпроси, но въпреки това си е гениална.

— Преди четирийсет години — почна тя — попитали онази глупачка Оскан за пътуването ѝ до село Гълтик, а тя станала и рекла, че там имат кокошки и като искат да ги повикат, казвали *кът-кът-кът*. Имали и крави, кравите обикновено викали с *му-му-муу*.

Беше страшно ядосана от тези думи на глупавата жена. Спомняше си старата родина и някогашния живот и усетих, че след малко ще започне да ми разправя за мъжа си Мелик и ще се развика, затова станах и ѝ се усмигнах.

— Та това ли е всичко, което разказала? — попитах. — *Кът-кът-кът* и *му-му-муу*?

— Тя е глупачка — каза баба. — Сигурно затуй я пратиха да се учи на четмо и писмо. Накрая се омъжи за някакъв дето куцаше с левия крак. Търкулнало се, вика, гърнето и си намерило похлупака! Що не излезеш да се поразходиш из парка, виж какъв хубав ден!

— Мислех да му ударя една следобедна дрямка.

— За бога — рече баба, — моят Мелик яздеше от сутрин, та до среднощ на черния си кон през планини и гори, пиеше, пееше. Щом се зададеше, хората от града хукваха да бягат и се изпокриваха. Пред него трепереха дивите кюрди от пустинята. Срам ме е за теб, като те гледам по цял ден да безделничиш сред тия пусти книги.

Взе първата попаднала ѝ книга, отвори я и се загледа с отвращение в буквите.

— Що за език е това!

— Това е една велика книга от велик човек — казах аз, — Достоевски се казва. Русин.

— И какво разправя той?

— Всичко — рекох. — Че трябва да обичаме ближния си и да бъдем добри към слабите.

— Все лъжи — каза баба ми. — Кое племе на земята е било добро към нашето племе? Посред зима той замина за Истанбул.

— Кой? — попитах.

— Мелик — извика тя. — Собственият ми мъж. — В гласа ѝ долових горчивина. — Кой друг ще посмее да се отправи на такъв път посред зима? От Истанбул ще ти донеса пъстър шал — вика, — ще ти донеса гривна и огърлица. Разбира се, беше пиян, но нали ми е мъж! Родих му седем деца, преди да умре. И още щях да му родя, ако не бяха го убили — изхлипа тя.

— Чувал съм, че бил жесток човек — казах аз.

— Кой е говорил така за мъжа ми? Не понасяше глупци и хилави — каза тя. — Да беше се помъчил и ти да станеш като него.

— Мога да яздя — отвърнах. — Освен това и аз обичам да си пийвам и да пея.

— В тази страна? — рече баба. — Че къде в тая страна можеш да идеш с кон?

— С кон ли? Ами до народната библиотека.

— И ще те бутнат в затвора — каза тя. — А коня къде ще оставиш?

— Ще го вържа за някое дърво — отвърнах. — Пред народната библиотека има пет-шест дръвчета.

— Ти само се качи на кон и в тази страна веднага ще те вземат за луд.

— Те и без това вече са ме взели — казах. — Клеветата се разпространява като горски пожар.

— И това не те ли интересува?

— Хич не ме интересува. Че трябва ли?

— Може да са прави.

— Това е мръсна лъжа — казах аз.

— Здравословно е да не те харесват — рече баба. — Моя мъж Мелик го мразеха и приятели, и врагове. Жестоко го мразеха, той си го знаеше, и все пак всички се преструваха, че го обичат. Страхуваха се от него, затуй се правеха, че го обичат. Искаш ли да изиграем един скамбил? Ето ти картите.

Тя отново бе самотна като младо момиче.

Станах от леглото и седнах срещу нея на масата. Запаших по една цигара за нея и за себе си. Тя разбърка тестето, раздаде по три, обърна горната карта и почнахме.

— Десет цента ли? — попита ме тя.

— Десет или петнайсет — отвърнах.

— Тогава петнайсет, само че аз играя много по-добре от теб — заяви тя.

— Може да имам късмет.

— Не вярвам в късмета — каза тя, дори и на карти. Вярвам само в това да мислиш и да знаеш какво правиш.

Приказвахме, играехме и аз загубих три игри. Платих ѝ, само че ѝ дадох половин долар.

— Толкоз ли трябваше да ми дадеш? — попита тя.

— Малко по-малко.

— Да не лъжеш?

— Никога не лъжа — казах аз. — Имам да ти давам четирийсет и пет цента. Дължиш ми пет.

— Пет цента ли?

— Или един петак.

— Имам три пенита — каза тя. — Ще ти върна сега три и ще имам да ти давам две.

— Аритметиката ти се подобрява — отбелязах.

— Американските пари ме объркват — каза тя, — но пък и никога не си чувал да са ме измамили, нали?

— Никога — признах аз.

— Не смеят — рече тя. — Аз си броя парите цент по цент и ако някой е наблизно, карам го и той да ги преброи. Имаше в Ханфорд един бакалин-крадец, Дикранян. Три цента повече ми взе. За шест фунта сирене. Накарах пет души да ми ги преброят. Взел ти е три цента повече, казват ми те. Почаках една седмица и пак отидох в магазина му. За тия три цента задигнах три пакета цигари. Да откраднеш от крадеца — и сам господ би се разсмял на това. Никога цигари не са ми се услаждали тъй, като тия от Дикранян. Пет души ми ги преброиха. А той да ме вземе за проста бабичка. Помислил си, че може да ми погоди такъв номер. Връщам се в магазина и дума не казвам. Добро утро, добро утро. Какъв хубав ден, какъв хубав ден. Един фунт ориз, един фунт ориз. Обръща се да отмери ориза, а аз грабвам трите пакета цигари. Ха, ха! — разсмя се баба. — Да откраднеш от крадеца, а отгоре господ да се смее.

— Но ти си взела много повече — казах аз. — Взела си петнайсет пъти повече.

— Петнайсет пъти повече? — учуди се баба. — Той ми взе три цента, аз му взех три пакета цигари, ни повече, ни по-малко.

— Добре де, може би все пак е едно и също, но наистина ли вярваш, че бог се е смеел, когато си откраднала от крадеца?

— Разбира се, че вярвам. Не е ли казано на три различни езика — арменски, кюрдски и турски?

И тя каза пословицата на турски и на кюрдски.

— Ще ми се и аз да говоря тези езици — казах аз.

— Кюрдският — рече баба — е език на сърцето. Турският е музика. Турският ромоли като винен поток, плавен, нежен и многобагрен. Нашият език — извика тя — е език на горчилката. Усетили сме много от вкуса на смъртта и езикът ни е натезал от ненавист и гняв. Чувала съм само един човек, който можеше да говори нашия език тъй, сякаш е език на богоподобните.

— Кой беше този човек? — попитах.

— Мелик — отвърна баба. — Моят мъж Мелик. Биваше ли трезвен, говореше меко, гласът му беше богат, дълбок и благороден, а като се напиеше, ръмжеше като лъв — да си помислиш, че сам Бог на небето ридае и проклина племената по земята. Не съм чувала никой друг да говори така, бил той пиян или трезвен, ни един, нито тук, нито в старата родина.

— А когато се смееше? — попитах.

— Когато Мелик се смееше — каза баба, — сякаш океан от бистра вода се надига с радост към луната.

Казах ли ви, че моята баба би спечелила всяка купа или почетна лента на света!

Сега тя отново бе гневна, озлобена, с онази трагична поезия на своята раса.

— И никой от вас *опег-цанег* келемета не е като него — извика тя. — Само синът ми Вахан малко прилича на него, и освен Вахан всички вие сте чужденци за мен. Туй ми е най-голямата мъка.

Опег-цанег е непреводимо. Ще рече вероятно *събрани от кол и възге* и когато се каже за някого, означава, че той няма никаква особена стойност за човечеството. Дори тъкмо обратното, той е само един глупак в повече, колкото да го включиш в статистиката и после да го забравиш. Накратко, кой да е.

— А когато плачеше? — попитах пак аз.

— Никой не е виждал мъжа ми да плаче — каза баба. — Когато другите мъже се криеха по къщите си и ужасяваха жените и децата с ридания, моят мъж яздеше по баирите, пиян и с псувни. Ако е плакал сред ридовете, плакал е сам и единствен бог е бил свидетел на неговата слабост. Но винаги се връщаше, ругаеше по-високо от всякога, а аз го слагах да си легне, сядах до него и го гледах в очите.

Седна с въздишка и отново се втренчи мрачно в стаята.

— И тези книги! — каза тя. — Не знам какво се надяваш да научиш от книгите. Какво има в тях? Какво очакваш да научиш с четене?

— И аз самият се чудя понякога.

— Всичките ли си ги чел?

— Някои по два-три пъти — отвърнах. — Някои само по страничка оттук-оттам.

— И какво се казва в тях?

— Нищо особено. Понякога в тях има светлина и смях, а друг път обратното, мрак и гняв. Но не много често.

— Да, само че тия, дете са ги научили да четат и пишат, винаги са били най-глупавите и от тях излизат най-лошите съпруги. Тази малоумна Оскан уж ходи на училище, пък като стана да говори нищо

друго не можа да каже освен: „Там имат кокошки и като ги викат, казват *кът-кът-кът*“. На това мъдрост ли му викаш?

— Това е невинност — казах аз на английски.

— Не разбирам този невъзможен език — рече тя.

— Чудесен език.

— Защото си роден тук и не можеш да говориш никакъв друг език, ни турски, ни кюрдски, ни думичка арабски.

— Не затова, а защото на този език е говорил и писал Шекспир.

— Шекспир ли? Кой е пък този? — попита баба.

— Най-великият поет, когото светът познава.

— Глупости — рече баба. — Имаше един странстващ певец, който дойде в нашия град, като бях дванайсетгодишно момиче. Беше грозен като сатаната, но можеше да декламира стихове на шест езика, по цял ден и цяла нощ, и нито една думица не беше написана, нито една наизустявана, всеки стих се раждаше, докато стоеше пред хората и декламираше. Наричаха го Лудия Маркос, а хората му даваха дребни пари и колкото повече му даваха, толкова повече се напиваше, а колкото повече се напиваше, толкова по-хубави стихове измисляше.

— Да, но всяка страна, народ и време си имат свой собствен вид поети и свое собствено разбиране за поезията. Английските поети са писали, вашите са рецитирали.

— Но щом са били поети — рече баба, — защо са писали? Поетът живее, за да пее. Или ги е било страх, че хубавите неща ще се загубят и забравят? Защо са записвали всяка своя мисъл? Страхували са се, че нещо ще се загуби?

— Вероятно затова — отвърнах аз.

— Искаш ли да похапнеш? — попита баба. — Има зелева супа и хляб.

— Не съм гладен.

— Довечера ще излизаш ли пак?

— Да. Довечера в града ще има едно важно събрание на философи. Поканен съм да слушам и да се уча.

— Защо не се откажеш от всички тия глупости?

— Не са глупости — отвърнах аз. — Тези философи ще обяснят как може да направим от този свят нещо по-хубаво, рай на земята.

— Глупости — каза баба. — Този свят си е все онзи, който всички хора знаят, каквото си поискаш, има го.

— Това са буржоазни приказки — казах аз на английски. — Тези философи — продължих на арменски — са загрижени за съдбата на бедните. Искат богатството на богатите да бъде споделено и от бедните. По този начин, твърдят те, всичко ще се оправи и всички ще бъдат щастливи.

— Всеки е беден — рече баба. — И най-богатият човек на земята е беден, колкото най-бедния. По целия свят нищета на духа. Никога не съм виждала толкова алчност у хората. Дай им всичките пари на земята и пак ще са бедни. Има нещо между тях и бога.

— Те не вярват в бога — рекох аз.

— Все едно вярват или не, пак става дума за нещо между тях и бога. И аз не вярвам в злото, но това не значи, че злото не съществува.

— Добре казано. И тъй, излизам, просто да чуя какво ще кажат.

— Значи, трябва да остана сам-сама в къщи? — рече тя.

— Иди на кино, нали знаеш как да идеш до кварталното кино? Не е далеч. Тази вечер дават хубав филм.

— Сама? И през ум няма да ми мине.

— Тогава ще отидем утре заедно. Довечера можеш да слушаш радио. Рано ще се върна.

— Нямах ли някакви книги с картинки?

— Имам, разбира се — отвърнах.

Подадох ѝ една книга, озаглавена „Животът на кралица Виктория“, пълна с портрети на тази добра стара дама.

— Ще ти хареса тази дама — казах аз. — Била е кралица на Англия, но вече не е жива. Книгата е пълна с картинки — от рождението до смъртта ѝ.

— Аха, хубаво момиче е била — рече баба, поглеждайки една картинка от детските години на кралицата. — Ах, ах, жалко за добрите, които са мъртви — и баба ми се запъти през хола към кухнята.

Съблякох се и се мушнах под топлия душ. Водата освежаваше кожата ми и аз запях.

Облякох си чисто бельо и тъмен костюм. Отидох в кухнята, целунах ръка на баба и излязох от къщи. Тя бе застанала отпред, до прозореца и гледаше надолу към мен.

После отвори прозореца и показа глава.

— Мойто момче! — извика тя. — Пийни си нещо. Не бъди толкова сериозен. Това ти го казва една възрастна дама с почетна

лента.

— Добре.

[1] Джон Дюи (1859 — 1952) — амер. философ и просветител;
Джордж Сантаяна (1863 — 1952) — амер. поэт и философ. — Бел.ред.

↑

III

Добре, животът има своето начало, човек изживява всеки миг — насън или наяве, съзнателно или несъзнателно, а началото остава тъй далеч в миналото, както е краят в бъдещето и разхождайки се из града, като по чудо, без да изпитвам болка, аз гледах света и почнах да си спомням. Понякога, дори в изкуствения и фантастичен свят, който сме си създали, ние успяваме някак да достигнем едно състояние в живота, в което болката не съществува и за момента изглежда завинаги нереална. Като по чудо, извън болката, казвам, защото на това място, в това съчетание от неща и идеи, което наричаме свят, болката да живееш изглежда по-естествена, отколкото отсъствието на болка. Причината е следната: напрежението (а не лекотата) е основен движещ принцип в нашия живот на този свят. Всяко нещо, дори и най-простото, изисква усилия, за да бъде извършено, а за мен това положение на нещата е неестествено.

И нямам предвид бездействието, което неизбежно води до израждане; говоря само за леснината да не полагаш усилия. За онази леснина, която притежават по природа всички живи същества освен човека — птицата, рибата, котката, влечугото; имам предвид вътрешната лекота, вродената свобода на формата, вродената истинност на съществуването.

Говоря за *съществуването*, но в този свят лекотата и истинността са много трудно постижими поради многообразните препятствия, притиснали духа и тялото на човека от всички страни: непоносимите и объркани идеи на цивилизацията, лабиринтите на съвременния свят, в които сме родени и от които, види се, никога няма да успеем да се измъкнем, и преди всичко нашето пленничество в милионите заблуди от миналото, някои от тях благородни, някои почти величествени, други почти божествени, но мнозинството — порочни, печални и нищожни.

Знаем, че сме заловени в този лабиринт, и всичко, което вършим, е изпълнено с безверието на това наследство от заблуди и всичко, което

вършим, е болезнено и трудно, дори и най-простите функции на живите същества, дори просто съществуването, дишането, растежа, а нашето страдание нараства непрекъснато от нетърпението, неудовлетвореността и ужасната надежда, която, ако не с друго, ни влудява с това, че осъществяването ѝ изглежда невероятно. Нашата надежда за освобождение, за внезапно дошла невинност и облекчена реалност, внезапна и всевечна естественост на движенията, внезапно богоподобие.

Така ние в отчаянието си се обръщаме към очевидното в нашите проблеми, към материалното и си казваме, че ако всички хора имаха достатъчно хляб, подслон и удобства, всичко на земята отново щеше да бъде хубаво и човекът ще си възвърне истинността на своята природа и радостта.

Както и да е, вървах си из града в пет следобед, подсвирквах си една комична американска песничка и за миг се почувствах съвсем истинен и облекчен, чувствах се с една дума някак лично щастлив, когато внезапно и явно без причина, или поне без никаква нова причина, целият свят, заловен във времето и пространството, ми се стори абсурден, едно безумие и вместо да ми стане драго, което щеше да бъде по-философско, аз се отчах и почнах да се присмивам над всички трагични усилия на човека, бил той жив или мъртъв.

На всичко отгоре видях на един прозорец дете, което гледаше света и плачеше и това също ми разкри основната грешка в нашите усилия, защото ако едно невинно дете не може да открие доброто в света, тогава наистина в този свят трябва да има много малко добро. И ние всъщност не правим нищо друго, освен че растем и приемаме, защото да приемаш е много по-лесно, отколкото да отхвърляш и се залъгваме с вярата, че всичко е добро, макар че всъщност всекидневно изстрадваме достатъчно болка, за да ни е ясно, че нищо не е в ред.

Казах си, че в такъв случай най-добре ще е да пийна нещо, но това щеше да бъде най-позорно измъкване, защото измъкне ли се човек, той отива в нищото или най-малкото в една още по-безредна вселена, макар и по-великолепна от нашата собствена, а после се завръща с наранени чувства и зашеметен дух към току-що изоставеното място.

Пияницата е най-абсурдният индивидуалист, най-крайният егоист, който се въздига и пада единствено във владенията на

собствените си сетива, макар че пияниците са били и дълго ще бъдат най-близките до бога деца, най-истинните поклонници на вселената.

Лудост, казах си, идиотщина, разсипия, грешки, жестокост, цинизъм, ужас, гордост и перчене, болка и нищета, раждането и децата на земята, завинаги загледани през прозореца, разплакани от чуждото за тях място. Разбира се. Дайте им учението на Маркс, дайте им възможността да се родят в Русия и те няма да се заглеждат през прозореца, а ще тичат по улиците на Москва като планински козлета, ще се смеят и никога няма да познаят скръбта, защото Маркс е благороден отец и от бога, амин.

Взех да се омърлушвам. Опротивях си сам на себе си или както би казала баба ми на арменски, станах меланхоличен, което е естественото ми състояние, освен когато съм сред другите. Тогава естественото ми състояние е да се противопоставям на възможните грешки със съответния смях, защото смехът, макар и твърде безполезен, е поне по-малко вреден от грешката и не тъй надут като сляпата искреност, безкрайно по-опасна от абсолютната безотговорност. Фактически аз обожавам онези мъдри хора, които са приели трагичния дълг да бъдат безотговорни дотогава, когато искреността ще стане естествена и благородна, а не превзета и порочна, каквато е сега.

Отивах към Баръл Хаус на Трета улица, онези улици в Сан Франциско, където човешката мизерия вилнее в кошмарните образи на същества, някога живи, а сега разпиляни, както силният вятър разпилява натежалия от семе цвят или смачкани като насекомо, което все пак се влачи, тласкано към движение от животеца в него, тленни тела, умъртвени души, минаващи по улицата, отивайки до никъде и връщайки се никъде.

А аз стоях на улицата чист, спокоен, сигурен, вън от всяка опасност и разгневен на себе си и на този свят, дето сме причинили всичко това на тези хора, и се питах какво възнамерявам да сторя за тях. Във въздуха витаеше силната миризма на страх, на загниване, загниването на плътта, на духа, разпиляване на животинската енергия, примесена с миазмите, бликащи от вратите и прозорците на евтини ресторантчета, и аз си казах: Дишай дълбоко, поemi дълбоко в дробовете си вонята на човешката смърт, на човешкия живот, който все пак е мъртъв, най-отвратително мъртъв и все пак жив. Нека

отвратителният въздух на тази смърт подхранва кръвта ти и нека тази смърт бъде твоя смърт, защото тези хора са твои братя, защото всеки от тях си ти самият, и когато те умират, умираш и ти, а не могат ли да живеят, не можеш да живееш и ти; въпреки че си напуснал този свят и си навлязъл в своя собствен свят, ти пак ще умреш.

И какво да направиш за това? Ето един човек, който може да бъде спасен. Едно момче, много по-младо от теб, разкъсано от жестокостта на света, и все пак достатъчно младо, за да бъде спасено. Какво правиш ти за него? И момчето отминава покрай теб, сляпо, глухо и нямо, все пак живо, пълзи като смачкано насекомо, тласкано към още малко, още един миг живот, нищета и ужас.

И този куц старец с нозе, спънати от примката на годините страдание, с лице, напомнящо маска на пъклено изчадие, ала все пак земно. Какво правиш за него?

Бъди джентълмен и му дай стотинки за кафе и поничка. Унижи го пак, дай на треперящата му ръка да се затвори около дребната монета, на разбитото му сърце — да се затвори около евтината благотворителност на силните и сигурните. А старецът отминава и отсреща на улицата дрипавите светци от Армията на спасението проповядват и се молят, пеят и просят от гладните милостиня, с която да разпространяват светото писание на истината, а хората не им дават никаква милостиня.

Когато настъпи революцията, тези хора ще бъдат като богове, а синовете им ще идват на земята невинни и непокътнати, в тях няма да съществува и зародиш на греха, завистта, жестокостта или омразата и те ще израстват като по-велики богове и от бащите си, а дъщерите на тези мъртви хора ще се движат по земята с котешката сила, грация и увереност на тигрици от джунглата, и когато дойде революцията, ще свърши цялата нищета по земята и всички заблуди.

Наистина. А това, което можеш да сториш, е да се правиш на кривоглед, сляп или глух, да крачиш, препъвайки се, през гнусотията на света, да се смееш и да пееш.

Влязох в Баръл Хаус и седнах на една маса.

Никора, келнерът, дойде, забърса масата, но остави дъската влажна и застана мрачен, леко пиян, а тъмното му италианско лице бе изморено и загрижено, малко безразлично... Цял куп грижи на този свят, *паезано*, но нали си имам добра работа: по цял ден пия и какво ме

интересуват грижите? Никора има жена и две деца, а когато настъпи революцията, ще поднася напитки на своите братя в голяма градина, огряна от слънцето.

— Здравей, Ник — казах аз.

— Здравсти, момче. Едно малко сигурно?

— Да — отвърнах. — Как е жена ти?

— Добре е — отвърна той. — Всъщност не е съвсем добре, защото пак чака дете.

— Честито! — казах аз, а той се запъти към бара да вземе поръчката.

Сложи чашата пред мен и ми заговори:

— Да ти кажа, момче, послушай ми съвета — не се жени. Отначало жената, после децата, после наема, после хляба, после детето паднало и си счупило ръката, после жената се разреваля, после се напиваш и чупиш прозореца и съдовете, после идва шурейт и си имате разпавии, после му теглиш един бой, после затвора, после седиш в килията и си мислиш... Боже господи, да не си луд да се жениш, момче! Да ти кажа, не ми се гледат угрижени приятели.

— Добре, Ник — казах аз.

Глътнах уискито и там, откъдето мина, всичко в мен пламна. Почувствах се по-добре, един голям жест на света, развеселих се и в същото време станах много горд, с една дума *кой съм аз!*

Не се грижете за мен, приятели, грижете се само за себе си, момчета: на мен всичко ми е наред, момчета. Поръчах на Ник да ми донесе още едно уиски, защото усетих, че ще ми стане още по-добре, ще пия и ще се смея, както се е смял дядо ми Мелик, когато се е напивал в старата родина. Ник ми го донесе и аз го обърнах, всичко е наред, момчета, и му казах да ми донесе още едно, той ми донесе, изпих и него, всичко е Окей, момчета, после още едно, после се разсмях, но не гласно, а вътре в себе си, отново завърнал се в старата родина, яхнал черния кон, препускайки из баирите с ругатни и песни, завърнал се към началото.

IV

Пиенето отваря очите, усилва вътрешното зрение, пробужда собственото аз. Очите все по-слабо различават предметите на този свят и все по-ясно предметите, образите и ритъма на другия: просторната, безгранична и величествена вселена на спомена, истинската и въвн от времето земя на историята, на човешката легенда за този свят. Всичко това, разбира се, е докато човек е пиан. После великолепието се измества от бунта и беззаконието на сетивата, а законът за земното притегляне отива по дяволите, някъде между комедията и трагедията. Разстоянията стават нереални, а плътта и духът вече не съществуват самотни в единство на мястото и времето, а са по всички места и през всички времена, включително и бъдещето. Накратко, човек достига нелепото и славно положение на глупак.

Появяват се на бял свят жестовете, драматични и значителни, казващи „Зная“ на езика на изкусните крайници в движение. Главата кима за *да* и *не*. Езикът се развързва в хаоса на милиони езици. Духът се смее, тялото скача и седнал на малката маса в тъмната кръчма, човек успява някак си да отпътува до всички места по света, връща се и тръгва отново, жестикулира и декламира, клати глава и се смее, пее и подскача.

Понапих се малко, докато седях на малката маса, а Никора, моят духовен наставник, идваше и си отиваше, казваше ми какво да правя и какво да не правя, за да бъда щастлив на този свят.

Доця ми се и Паула да е при мен, да седи срещу мен на масата, да виждам кръглото ѝ бяло лице с меланхоличен поглед и пълните с меланхолия устни, вирнатото ѝ меланхолично носле и малките ѝ меланхолични уши, кестенявата ѝ меланхолична коса и ми се искаше да взема топлатата ѝ меланхолична ръка и да се разхождаме с нея из меланхоличните улици на тъмния ни меланхоличен град и да стигнем в просторната меланхолична стая с чудесно меланхолично легло, да си легна с красивото ѝ меланхолично тяло и през цялата нощ да водим тих меланхоличен разговор между продължителните меланхолични

прегръдки, а на сутринта да се пробудим от дълбокия меланхоличен сън и да прикрием меланхоличната си голота с евтини меланхолични дрехи и после да излезем за една голяма и весела закуска.

Ето защо се запътих към телефонната кабина, пуснах монета и набрах номера. Изглежда съм набрал грешен номер или съм забравил правилния, защото момичето, което се обади, не беше Паула. Гласът ѝ не беше тих и меланхоличен като на Паула: имаше висок меланхоличен глас.

Съдба, казах си аз, или нещо подобно, затова заговорих момичето. Телефонът е голямо изобретение. Ако набереш погрешно номера, разликата не е кой знае колко голяма, защото все пак говориш с момиче, макар и да не е същото, което си имал предвид, и всичко се приписва на съдбата, леко подпомогната от благородната техника на нашето време.

И каква полза да набереш грешен номер, ако не си поговориш малко? Нима в това да затвориш телефона на момиче с висок меланхоличен глас само защото никога не си го виждал, има доброта и християнска обич към ближния?

— Млада госпожице — започнах, — аз съм си пийнал малко от онова глупаво уиски в Баръл Хаус на Трета улица. Хванете първия трамвай и елате право тук да прием по едно. После ще вземем такси, ще отидем в ресторант „Юнивърс“ на авеню Колъмбъс и ще вечеряме печено пиле със спагети. Ще поседим на масата, ще поговорим и после ще тръгнем из града да погледаме. Като се уморим, ще отидем на кино или, ако предпочитате, ще отидем на едно комунистическо събрание, ще пеем заедно с другарите Интернационала и ще мразим до смърт богатите.

Момичето затвори телефона със силен меланхоличен трясък. Набрах отново номера, телефонът иззвъня веднъж, два пъти, три пъти и накрая чух гласа на Паула.

Говорехме по жицата и гласовете ни преминаваха под града или над него и всеки от нас беше невидим за другия, а в същото време още хиляди хора говореха един с друг.

— Ало — обади се Паула.

— Ало — казах аз.

— Как си? — попита Паула.

— Отлично, а ти как си?

— Добре — отвърна тя. — Какво има?
— Нищо — отвърнах. — Има ли нещо?
— Гласът ти е много сериозен.
— Един момент — казах аз. — Искам да си запаля цигара.
— Добре, и аз искам да запаля.
Вдъхнах дима и почнах да се чувствам все по-малко весел.
— Ало — обадох се аз.
— Ало — отвърна тя.

Чух я да издишва дима и дори това звучеше меланхолично.
Виждах кръглото ѝ меланхолично лице.

— Как си Паула?
— Добре, а ти, Майк?
— И аз съм добре.
— Струва ми се, че и двамата не се чувстваме много добре.
— Не, аз се чувствам отлично.
— Снощи бях на кино — рече Паула.
— Чудесно. Хубав ли беше филмът?
— Много. Също като в живота.
— Плака ли? — попитах я.

— Не — отвърна тя, — смях се. Беше за едно момче и едно момиче. Влюбени. Ново хрумване в киното. Отначало имаха много грижи, но накрая се ожениха.

— И какво стана после?

— Филмът свърши — отвърна Паула.

— Това е буржоазна пропаганда — казах. — И аз веднъж гледах един такъв филм. Там също се ожениха.

— Може да са били същите момче и момиче.

— Жената и мъжът изобщо.

После се вбесих от себе си, че пак почнах да се правя на остроумен. Не казвах това, което исках, тъй както исках да го кажа, и това ми разваляше настроението.

— Чуй ме, Паула, по дяволите тези глупости.

— По дяволите наистина.

— Паула — казах аз, — излез и ела да вечеряме заедно.

— Не мога, тъкмо се канех да излизам.

— С кого?

— С един мой приятел.

— Ясно, но кой?
— Един млад адвокат, не го познаваш — отвърна Паула.
— За какво ти е да излизаш с един млад адвокат?
— Той е много интелигентно момче — каза тя.
— Това няма значение.
— Знам.
— Каж ми, че си болна и ела да вечеряме заедно.
— Не мога.
— За какво изобщо става дума?
— Ние ще се оженим — отвърна Паула. — Също като на кино.
— Шегуваш се.
— Виж другата неделя в „Игзаминър“ — каза Паула. — Моята снимка, неговото име.
— Боже господи!
— Аз го обичам — каза Паула.
— Положително — казах аз. — Изглеждаш ужасно влюбена. Ти си луда.
— Отиваме на Хавайските острови — рече Паула.
— Слушай, Паула — казах. — Искам да те видя тази вечер. Щом искаш, омъжвай се. Това не ме интересува. Но тази вечер искам да те видя. Докога ще бъдеш с младия адвокат?
— Не може. Като се върнем от Хавайските острови, ще живеем в голяма къща на възвишенията, в Бъркли.
— Ти си луда.
— Може да съм, може и да не съм. Скоро ще разбере.
— Бих искал да видя адвоката.
— Не може.
— Жалко.
Мълчахме половин минута.
— Е, добре, може и да се срещнем случайно някога на улицата — казах аз.
— Положително — обади се тя. — Светът е малък. Довиждане, Майк.
— Довиждане, Паула.
Върнах се на малката масичка и Ник пак почна да ми носи уиски. Колкото повече пиех, толкова по-зле се чувствах. Като излязох навън, беше почнало да вали. Дъждът беше чудесен, а въздухът чист и хубав.

Тръгнах по влажните меланхолични улици към клуба Рено на Гиъри стрийт. Влязох, открих място на една маса за покер, седнах и си купих жетони за десет долара. Когато съм пиян, имам добър късмет. Апостолос, гъркът-барман, раздаде картите. Играх около два часа и излязох с четири долара печалба.

После тръгнах по Филмоор стрийт към събранието на комунистите и заизкачвах стъпалата.

— Аз съм пиян, казах си, а Паула ще се омъжи за адвокат, Пит пък иска да спасява света, баба ми е пълна с носталгия по Армения, а жената на Ник пак чака дете, и слушайте, другари, ако се подхлъзна по тези стъпала, ще падна и ще си счупя главата, другари. Каква полза, ако всеки има хляб, другари, каква полза, ако всеки има торта, другари, каква полза, ако всеки има всичко, всичко не е достатъчно, другари, и живите не са живи, братя, живите са мъртви, братя, дори живите не са живи, братя, и нищо не можем да сторим за тях.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.